

**Ο δρόμος της επανένταξης και της δεύτερης ευκαιρίας στη Γαλλία:
μαθαίνοντας από το παράδειγμα των Écoles de la Deuxième Chance**

**The path to reintegration and second chance in France: learning from
the example of the Écoles de la Deuxième Chance**

Αθανάσιος Κλέτσας

Διευθυντής ΣΔΕ Σερρών, Ελλάδα, athanasios.kletsas@gmail.com

Athanasios Kletsas

Principal of Second Chance School of Serres, Greece, athanasios.kletsas@gmail.com

Περίληψη

Το συγκεκριμένο άρθρο αποτελεί ιδιαίτερα συντομευμένο (και διαμορφωμένο στις απαιτήσεις και το μέγεθος ενός επιστημονικού άρθρου) μέρος συγκριτικής μελέτης των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας Ελλάδας και Γαλλίας, στο πλαίσιο διδακτορικής διατριβής που μελετά συγκριτικά τα ΣΔΕ της Νότιας Ευρώπης. Συγκεκριμένα, καταγράφει βασικές παραμέτρους, σχετικά με τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας της Γαλλίας, σε σύγκριση με αυτά της Ελλάδας. Αρχικά, γίνεται αναφορά στην είσοδό των νέων στο γαλλικό πρόγραμμα (η οποία δεν είναι εύκολη υπόθεση, αλλά περιλαμβάνει πολλές και διαφορετικές διαδικασίες) και στην έξοδο απ' αυτό. Επίσης, αναλύονται οι λόγοι για τους οποίους οι υποψήφιοι ασκούμενοι εγκαταλείπουν τα γαλλικά ΣΔΕ κατά τη φάση της ένταξής τους στο πρόγραμμα. Ακόμα, αναφέρονται οι τύποι εξόδου των εκπαιδευόμενων από τα γαλλικά ΣΔΕ και η σχέση αυτής της εξόδου με την πρακτική άσκηση, ενώ γίνεται και αναφορά στη σχέση των αποφοίτων με το σχολείο και στη διάρκεια αυτής της σχέσης. Καταγράφονται, στη συνέχεια, οι παράγοντες που αποτελούν τα εχέγγυα επιτυχημένης εξόδου από τα Ε2C. Ακολουθεί η σύγκριση με τα ελληνικά ΣΔΕ και αναφέρονται τα σημεία υπεροχής και των δύο προγραμμάτων. Η μεθοδολογική τεκμηρίωση βασίζεται τόσο σε πρωτογενή (συλλογή δεδομένων και πληροφοριών απευθείας από γαλλικό Ε2C) όσο και δευτερογενή ανάλυση.

Λέξεις – κλειδιά: Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας, Εκπαίδευση Ενηλίκων, Ε2C, ένταξη, είσοδος, έξοδος, κατάρτιση.

Abstract

This article is a particularly abbreviated (and structured to the requirements and size of a scientific article) part of a comparative study of Second Chance Schools in Greece and France, within the framework of a Ph.D. Thesis that comparatively studies the Second Chance Schools of Southern Europe. Specifically, it records basic parameters regarding the Second Chance Schools of France, compared to those of Greece. Initially, reference is made to the entry of young people into the French program (which is not an easy task, but includes many and different procedures) and to the exit from it. It also analyzes the reasons why prospective trainees abandon French Second Chance Schools during their phase of joining the program. Furthermore, the types of exit of trainees from French Second Chance Schools and the relationship of this exit with the

internship are mentioned, while reference is also made to the relationship of graduates with the school and the duration of this relationship. The factors that constitute the guarantees of successful exit from the E2C are then recorded. The comparison with the Greek SDEs follows and the points of excellence of both programs are mentioned. The methodological documentation is based on both primary (collection of data and information directly from French E2C) and secondary analysis.

Keywords: Second Chance School, Adult Education, E2C, integration, entry, exit, training.

1. Εισαγωγή

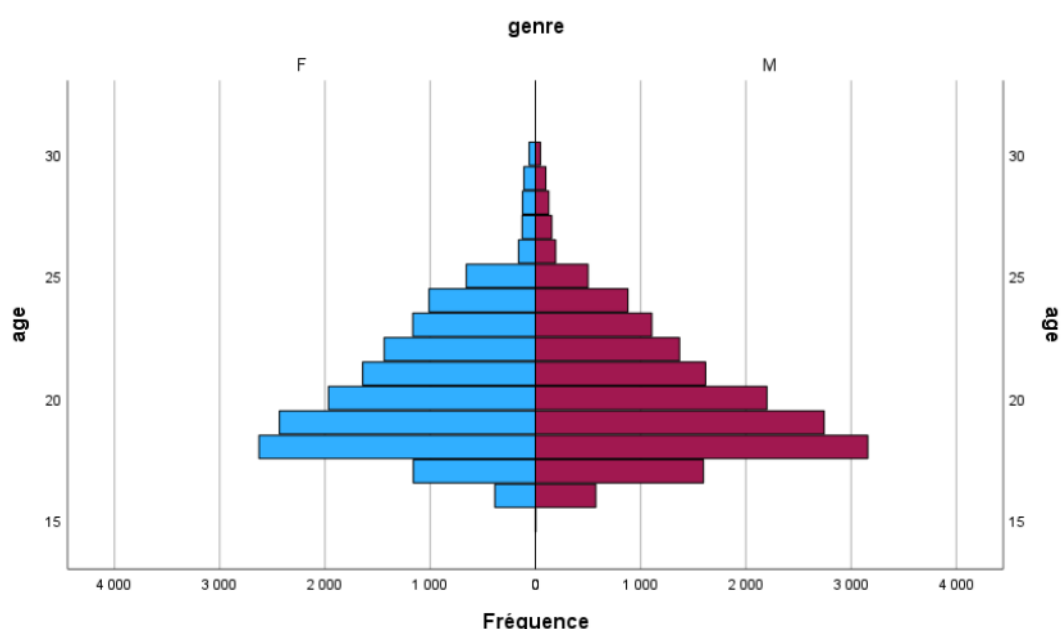
Τα γαλλικά Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας είναι οργανισμοί κατάρτισης υπό το καθεστώς των Ενώσεων (Association) βάσει του γαλλικού νόμου 1901. Ένα σχολείο στη Γαλλία, για να αποκτήσει το σήμα των ΣΔΕ (E2C), πρέπει να είναι διαπιστευμένο από την «Ένωση», η οποία εγγυάται την ποιότητα της παρεχόμενης υπηρεσίας ενός ΣΔΕ, εφόσον αυτό αποκτήσει τη διαπίστευση. Κάθε ΣΔΕ που εγγράφεται στο Δίκτυο (Reseau) της Ένωσης αυτοδίκαια σέβεται τα ποιοτικά εκπαιδευτικά πρότυπα του πιστοποιητικού εκπαίδευσης/κατάρτισης QUALIOP1¹. Το QUALIOP1 -εφαρμοσμένο από τον Ιανουάριο του 2022- είναι το γαλλικό πιστοποιητικό ποιότητας, το οποίο είναι απαραίτητο για όσους είναι πάροχοι εκπαίδευσης και επιδιώκουν τη δραστηριοποίησή τους στον τομέα της επαγγελματικής κατάρτισης στη Γαλλία και την πρόσβαση στη δημόσια χρηματοδότηση (ή χρηματοδότηση από συγκεντρωτικές πηγές). Λειτουργεί, πλέον, ως ένας ενιαίος και αξιόπιστος δείκτης ποιότητας, με τον οποίο οι οργανισμοί αποδεικνύουν την τήρηση συγκεκριμένων προτύπων ποιότητας σε ό,τι αφορά την παροχή εκπαίδευσης. Αυτά τα πρότυπα διαμορφώνουν μια ομοιογένεια πρακτικών σε ένα ετερόκλητο περιβάλλον επαγγελματιών που σχετίζονται με την κοινωνική ένταξη. Δημιουργείται μέσω της ομοιογένειας αυτής μια «τυποποιημένη υπηρεσία» όσον αφορά την ποιότητα των υπηρεσιών που τα σχολεία αυτά προσφέρουν. Τα ΣΔΕ είναι υποχρεωμένα, εφόσον συμμετέχουν στην «Ένωση», να ακολουθούν απαρέγκλιτα αυτά τα πρότυπα, να τηρούν ημερολόγιο και να αναφέρουν στην εφαρμογή APC τις πρακτικές τους -εν είδει ελέγχου- κάθε δεκαοκτάμηνο. Στις ελεγχόμενες παραμέτρους συμπεριλαμβάνονται η χρήση της εξατομικευμένης παιδαγωγικής, η συμμόρφωση του ΣΔΕ όσον αφορά την ενδεδειγμένη τοποθεσία και τον εξοπλισμό του σχολείου και το monitoring των εκπαιδευόμενων μέσω βάσης δεδομένων.

Για τον έλεγχο των κριτηρίων ποιότητας του πιστοποιητικού QUALIOP1 ο φορέας αξιολόγησης ANFOR (Γαλλική Ένωση για την Τυποποίηση) διενεργεί επιθεώρηση κάθε τρία χρόνια. Όταν τελειώσει η επιθεώρηση, δίνεται στο αξιολογούμενο Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας το χρονικό περιθώριο των τριών μηνών, για να ανταποκριθεί στις συστάσεις που του έχουν γίνει και έτσι να ανανεωθεί ή όχι η διαπίστευση.

¹ Βασίζεται σε ένα αυστηρό εθνικό πλαίσιο ποιότητας, αποτελούμενο από επτά (7) βασικά κριτήρια και τριάντα δύο (32) συγκεκριμένους δείκτες, που ισχύουν για τους παρόχους εκπαίδευσης. Σύμφωνα με το νομοθετικό πλαίσιο αφορά παρόχους: 1) Μαθημάτων κατάρτισης (L.6313-1 – 1°), 2) Εκπαίδευσης μέσω μαθητείας (L.6313-1 – 4°) και 3) Εκπαίδευσης για την επικύρωση της αποκτηθείσας εμπειρίας (L.6313-1 – 3°).

2. Ηλικία Εκπαιδευόμενων στα E2C

Για να εισαχθεί κάποιος σε ένα γαλλικό Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας, πρέπει να πληροί αρχικά μια ηλικιακή «προϋπόθεση»: να είναι μεταξύ 16 και 25 ετών, αν και υπάρχουν σπάνιες περιπτώσεις νέων μέχρι τα 30, κυρίως για τους δικαιούχους του επιδόματος κοινωνικής αλληλεγγύης (RSA). Η ακόλουθη ηλικιακή πυραμίδα δείχνει τα ποσοστά των εκπαιδευόμενων στις ηλικίες 18 με 25 (κύριος ηλικιακός στόχος των γαλλικών ΣΔΕ). Οι κάτω των 18 και άνω των 25 εντάσσονται στο E2C σε μικρότερο κλίμακα λόγω άλλων προγραμμάτων, από τα οποία είναι ωφελούμενοι. Είναι ενδεικτικό το στατιστικό δεδομένο ότι μετά τα 18 διευρύνεται το σχήμα της πυραμίδας. Αυτό αποτυπώνει την κοινωνική απαίτηση της γαλλικής κοινωνίας για ανάληψη ευθύνης από μέρους όσων ενηλικιώνονται, η οποία μεταφράζεται κυρίως με ένταξη στην εργασία. (Perez et al., 2024). Η συντριπτική πλειοψηφία των εισερχόμενων εκπαιδευόμενων στα γαλλικά ΣΔΕ είναι άτομα μεταξύ 18 (έτος ενηλικίωσης) και 23 ετών (μέση ηλικία αποχωρισμού των παιδιών από τους γονείς) (Van de Velde, 2008).

Γράφημα 1. Πυραμίδα ηλικίας

Πηγή: Βάση δεδομένων των εκπαιδευόμενων στα γαλλικά ΣΔΕ κατά την περίοδο 2016-2020, που παρέχεται από το Δίκτυο των γαλλικών Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας, στο «Le dispositif des écoles de la deuxième chance: évaluation et analyses d'actions pédagogiques novatrices en faveur des jeunes sans qualification» (Pérez et al., 2024, p. 16)

3. Διαδικασία Επιλογής Ασκούμενων στα Γαλλικά E2C

Όταν άρχισε να εφαρμόζεται στη Γαλλία το πρόγραμμα των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας (E2C), η εγγραφή σε αυτά ήταν θέμα της «τοπικής αποστολής» (mission locale) και των κέντρων απασχόλησης. Μόνο αυτοί οι δύο φορείς είχαν το δικαίωμα να στείλουν τις αιτήσεις των επίδοξων ασκούμενων στα E2C. Από το 2013 που

ξεκίνησε να εφαρμόζεται η ανταγωνιστική προς τα E2C «Εγγύηση Νεολαίας»², τα γαλλικά Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας έκαναν δεκτές αιτήσεις και από άλλους φορείς και μάλιστα εκτός του καθορισμένου χρονικού πλαισίου, οι λεγόμενες «ανεπιθύμητες αιτήσεις». Το παρακάτω γράφημα δείχνει σε ποσοστά την προέλευση των αιτήσεων. Η πλειοψηφία (2 στους 3, 64,5%) των αιτήσεων είναι από τις «τοπικές αποστολές», ενώ το 22,2% είναι από τις «ανεπιθύμητες αιτήσεις» (*candidatures spontanées*). Και οι δυο πληθυσμιακές ομάδες έχουν ίδιο ηλικιακό προφίλ, καθώς είναι από 18 μέχρι 22 ετών (Perez et al., 2024).

Όμως, η υποβολή αίτησης δε συνεπάγεται αυτόματη εγγραφή. Προκειμένου να ενταχθούν οι ασκούμενοι σε ένα γαλλικό ΣΔΕ, υποβάλλονται -μετά την υποβολή αίτησης- σε μια προκαταρκτική διαδικασία επιλογής. Καλούνται να ολοκληρώσουν μια ακολουθία «βημάτων». Το πρώτο από αυτά είναι η αίτηση. Στη συνέχεια, λαμβάνει χώρα μια αρχική συλλογική συγκέντρωση ενημέρωσης και ακολουθεί η κοινωνική διαγνωστική συνέντευξη. Στη διάρκειά της το προσωπικό του σχολείου διενεργεί έναν κρίσιμο έλεγχο, ειδικά σε ευαίσθητες καταστάσεις ορισμένων εκπαιδευόμενων, προκειμένου να εντοπιστούν κοινωνικά εμπόδια και να βρεθούν λύσεις. Η άρση αυτών των εμποδίων θεωρείται καθοριστική, καθώς θα επιτρέψει στους ασκούμενους να βελτιώσουν τις συνθήκες τους και «να επικεντρωθούν στον επαγγελματικό τους προσανατολισμό». Οι δείκτες που ελέγχονται δίνουν τη δυνατότητα στον Σύμβουλο Κοινωνικής Ζωής του σχολείου να εκτιμήσει σε ένα πρώτο στάδιο τη γενική κατάσταση του ασκούμενου (Εκθεση E2C N. στο Perez et al., 2024).

Αυτός ο έλεγχος μέσω της διαγνωστικής συνέντευξης εστιάζει επίσης: 1) στο αν επαληθεύονται τα κριτήρια που έχουν θεσπιστεί για την είσοδο των εκπαιδευόμενων στα γαλλικά ΣΔΕ και 2) στα κίνητρα που οι επίδοξοι εκπαιδευόμενοι έχουν και την αξιολόγηση του επιπέδου των κινήτρων αυτών. Ακολουθώντας, η αίτηση μετά τον έλεγχο μπορεί να απορριφθεί, να τεθεί σε αναμονή μέχρις ότου να τακτοποιηθούν τα απαιτούμενα έγγραφα και αρθούν τα κοινωνικά εμπόδια που τυχόν αντιμετωπίζει ο εκπαιδευόμενος (όπως υγεία, περίθαλψη, φροντίδα παιδιών, κ. α.) ή να γίνει αποδεκτή. Εφόσον γίνει αποδεκτή, αρχίζει η ένταξη στο πρόγραμμα με τη λεγόμενη «περίοδο ένταξης» που διαρκεί από 5 έως 7 εβδομάδες. Το επόμενο στάδιο είναι η «περίοδος τοποθέτησης» κατά την οποία αρχίζει παράλληλα και η έναρξη της αρχικής πρακτικής άσκησης σε εταιρεία. Η λέξη «τοποθέτηση» έχει την έννοια του προσδιορισμού της θέσης ενός αντικειμένου ή ενός ατόμου (εν προκειμένω) σε μια ευρύτερη μηχανή/ομάδα. Αυτός ο ορισμός συνεπάγεται και αξιολόγηση τριών δεδομένων: της σκοπιμότητας του εκπαιδευόμενου/«σταθερότητας» του αιτήματός του, της ικανότητάς του να διατηρεί τον ρυθμό εργασίας σε διαφορετικούς τομείς και του βαθμού δέσμευσής του στις απαιτήσεις ενός τέτοιου συστήματος, όπως είναι τα γαλλικά ΣΔΕ (Perez et al., 2024). Στο στάδιο της «τοποθέτησης» λαμβάνει χώρα η αξιολόγηση των ασκούμενων σε διάφορους τομείς. Παράλληλα, οι ασκούμενοι αξιολογούν τόσο την προσωπικότητά τους (προσωπική αξιολόγηση) όσο και την επαγγελματική τους πορεία ως εκείνη τη στιγμή. Η «προσωπική αξιολόγηση» περιλαμβάνει μια αρχική αξιολόγηση αναφορικά με τα κίνητρά τους, τις φιλοδοξίες τους και τα ενδιαφέροντά του, προκειμένου οι εκπαιδευτές να σκιαγραφήσουν τον

² <https://eur-lex.europa.eu/EL/legal-content/summary/youth-guarantee.html?fromSummary=15>.

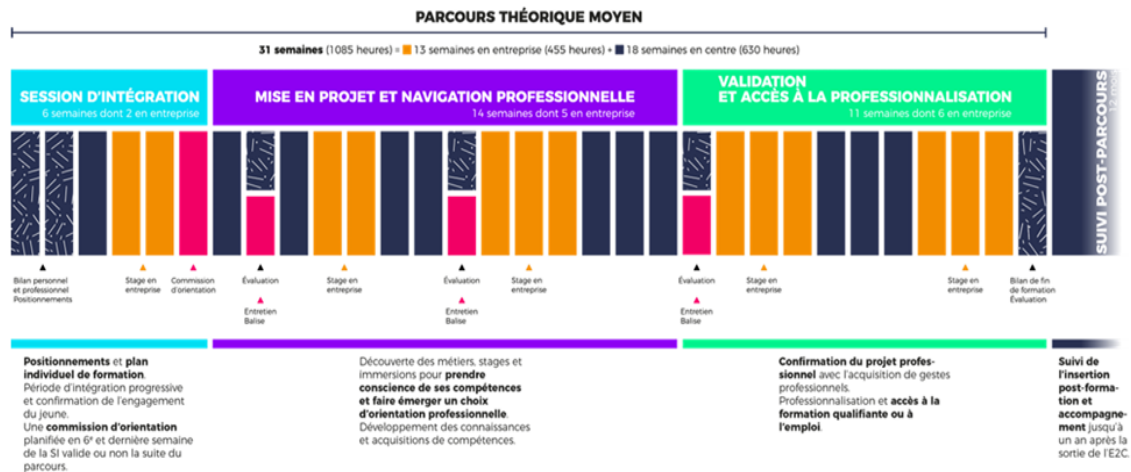
επιθυμητό από τους εκπαιδευόμενους επαγγελματικό προσανατολισμό. Τέλος, οι ομαδικές του δραστηριότητες επιτρέπουν στους εκπαιδευτές να αξιολογήσουν την ικανότητα ένταξης στην ομάδα (ο.π.).

Το πρώτο αυτό στάδιο τελειώνει με την απόφαση της Επιτροπής Καθοδήγησης» (εκπαιδευτές και CME), η οποία επικυρώνει ή απορρίπτει τη συμμετοχή/δέσμευση του εκπαιδευόμενου. Η επικύρωση οδηγεί στην ανάπτυξη του «Ατομικού Σχεδίου Κατάρτισης» (2ο στάδιο) και την υπογραφή σύμβασης με το γαλλικό ΣΔΕ και αποκτά την ιδιότητα του ασκούμενου επαγγελματικής κατάρτισης με διάρκεια εφτά (7) έως εννέα (9) μήνες (ανάλογα το ΣΔΕ). Ταυτόχρονα, καθίσταται δικαιούχος του μηνιαίου επιδόματος και υποχρεούται σε κατάρτιση/εργασία 35 ωρών ανά εβδομάδα. Από τη στιγμή που ο ασκούμενος υπογράψει τη σύμβαση, εισέρχεται στην περίοδο κατάρτισης και εκπαίδευσης, η οποία αποτελείται από το στάδιο «Ανάπτυξης Έργου» και το στάδιο «Πλοήγησης Σταδιοδρομίας». Και τα δύο αυτά στάδια έχουν ως επίκεντρο την δοκιμασία των επαγγελματικών φιλοδοξιών κάθε ασκούμενου, προκειμένου σε ένα μεσοπρόθεσμο βάθος χρόνου να επιτευχθεί βαθμιαία η πιο ρεαλιστική και η πιο εφικτή επαγγελματική επιλογή. Η διαδικασία αυτή (ενδιάμεση αξιολόγηση) περιλαμβάνει θεωρητικό και πρακτικό επίπεδο: έρευνες σταδιοδρομίας και παράλληλα πρακτικές ασκήσεις σε διάφορα ιδρύματα, προκειμένου να επιβεβαιώσουν την επιλογή που έκαναν αρχικά ή ακόμα και να την απορρίψουν, για το ξεκίνημα μιας νέας. Στη διαδικασία περιλαμβάνονται και διαθεματικές προσεγγίσεις και ενότητες για επαγγελματικό προσανατολισμό (για το πώς να αναζητούν εργασία). Κάθε ασκούμενος με τη βοήθεια του μέντορα από το ΣΔΕ και του διαχειριστή έργου από την εταιρεία εξετάζει την επαγγελματική του διαδρομή. Έτσι, θα είναι σε θέση να επιλέξουν το μελλοντικό επαγγελματικό τους έργο και αυτή η επιλογή λαμβάνει χώρα στο τέλος του πενταμήνου (20 εβδομάδες).

Μετά το πέρας των είκοσι (20) εβδομάδων, οι ασκούμενοι εισέρχονται στο 3ο στάδιο της εκπαίδευσής τους, το οποίο έχει τίτλο «φάση επικύρωσης και πρόσβασης στην επαγγελματοποίηση». Στο στάδιο αυτό οι εμπλεκόμενοι εδραιώνουν την επαγγελματική τους επιλογή. Ταυτόχρονα, ενισχύουν τις δεξιότητές τους σε θεωρητικούς τομείς, όπως γαλλική γλώσσα, Μαθηματικά, Πληροφορική, δεξιότητες που θα τους βοηθήσουν μετά την έξοδό τους από το πρόγραμμα.

Όταν ολοκληρώσουν το πρόγραμμα των E2C οι ασκούμενοι, δεν αποδεσμεύονται αυτόματα από αυτό. Αντίθετα, εισέρχονται στο 4ο στάδιο, κατά τη διάρκεια του οποίου κάθε γαλλικό ΣΔΕ παρακολουθεί την πορεία τους συλλέγοντας πληροφορίες. Η συλλογή πληροφοριών αφορά την επαγγελματική τους ένταξη και γίνεται ανά τρίμηνο μέχρι τη συμπλήρωση ενός έτους από την αποχώρηση από το πρόγραμμα. Παράλληλα, το E2C παρέχει συμβουλευτική βοήθεια σε όποιον πρώην ασκούμενο το επιθυμεί, σχετικά με προσφορές εργασίας, επαφή με κοινωνικούς εταίρους, εκπαίδευση κ. α.), ενώ η συνεργασία τους συνεχίζεται σε βάθος χρόνου (ο.π.).

Τα στάδια που προαναφέρθηκαν είναι κοινά για όλα τα γαλλικά ΣΔΕ και η διάρθρωσή τους είναι εμφανής στο παρακάτω διάγραμμα.

Διάγραμμα 1. Τα τέσσερα στάδια της πορείας των εκπαιδευόμενων στα γαλλικά ΣΔΕ

Πηγή: «*Le dispositif des écoles de la deuxième chance: évaluation et analyses d'actions pédagogiques novatrices en faveur des jeunes sans qualification*» (Pérez et al., 2024, p. 23)

4. Εγκατάλειψη κατά την Περίοδο Ένταξης

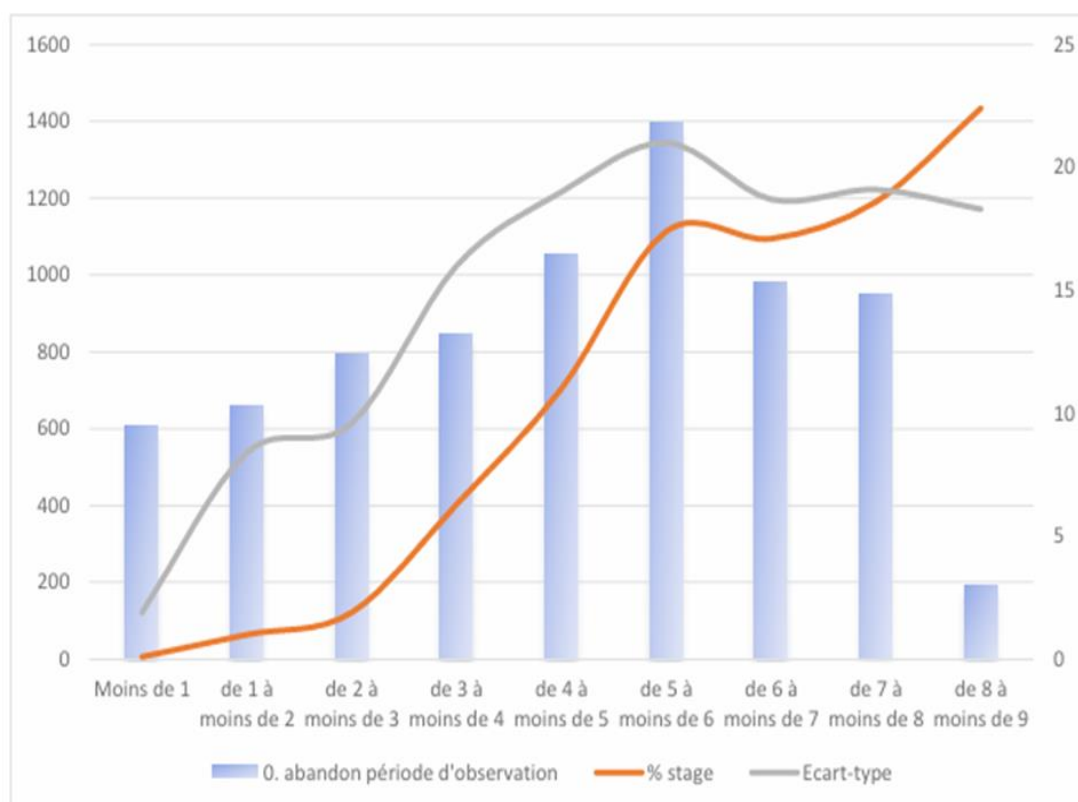
Η εγκατάλειψη κατά την περίοδο ένταξης βρίσκεται σε υψηλά επίπεδα. Σχεδόν ένας στους τέσσερεις αδυνατούν να ανταποκριθούν στην απαιτήσεως των υποχρεώσεων που συνεπάγεται η συμμετοχή στο πρόγραμμα των E2C. Πολλοί από τους υποψήφιους ασκούμενους δεν είναι σε θέση να αντεπεξέλθουν στις ακαδημαϊκές απαιτήσεις ενός σχολικού περιβάλλοντος E2C.

Σύμφωνα με την έρευνα των Zaffran και Vollet (2018), κατά την πρώτη περίοδο ένταξης οι υποψήφιοι εγκαταλείπουν το πρόγραμμα σε ποσοστό 27,6%. Οι κύριοι λόγοι εγκατάλειψης σε αυτή τη φάση είναι:

- οι υποψήφιοι συνειδητοποιούν το ότι δεν έχουν τη δύναμη/ικανότητα να συμμορφωθούν με ένα σταθερό πρόγραμμα εργασίας, παρόμοιο με αυτό ενός εργαζόμενου (μπορούν να απουσιάζουν και να αμείβονται μόνο με βεβαίωση γιατρού),
- η προτροπή για «αυτοαφήγηση» και «αυτο-αναφορικότητα» (να μοιραστούν την προσωπική τους ιστορία), προκειμένου να επιτευχθεί η πιο πετυχημένη «τοποθέτηση»,
- διαρκείς αξιολογήσεις ή αξιολογικές κρίσεις στη φάση αυτή.

Άλλος λόγος εγκατάλειψης του προγράμματος είναι το γεγονός ότι η μορφή του προγράμματος οδηγεί σε «λεκτική έκφραση δεξιοτήτων». Έτσι, η αδυναμία τους να εκφραστούν λεκτικά λειτουργεί αποτρεπτικά και απομακρύνει ορισμένους που δε μπορούν «να αναστοχαστούν την πρακτική τους». Επιπλέον, πολλοί δεν έχουν οικονομική υποστήριξη από την Περιφέρεια ή υποστήριξη από την οικογένειά τους ή έχουν δική τους οικογένεια με μικρά παιδιά. Τέλος, η μακρινή απόσταση του τόπου διαμονής τους από το E2C μπορεί να οδηγήσει σε πρόωρη εγκατάλειψη του προγράμματος (κατά την πρώτη περίοδο ένταξης).

Τα παραπάνω αποτυπώνονται στο γράφημα 2:

Γράφημα 2. Αριθμός ατόμων που εγκατέλειψαν το πρόγραμμα κατά την περίοδο ένταξης (πρώτες 9 εβδομάδες) και χρόνος που αφιερώθηκε στην πρακτική άσκηση (% και τυπική απόκλιση)

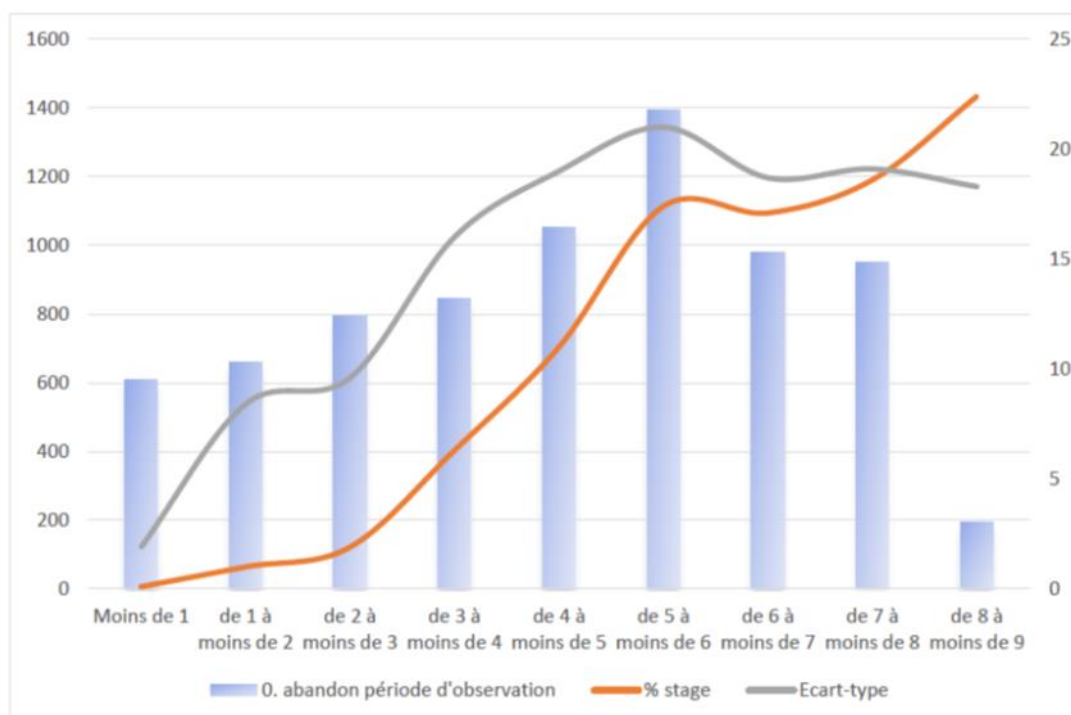
Πηγή: «*Le dispositif des écoles de la deuxième chance: évaluation et analyses d'actions pédagogiques novatrices en faveur des jeunes sans qualification*» (Pérez et al., 2024, p. 28)

Πεδίο εφαρμογής: Όλα τα άτομα που εντάχθηκαν μεταξύ 2016 και 2019 και τα οποία αποχώρησαν από το πρόγραμμα (ολοκλήρωσαν το πρόγραμμά τους κατά τη στιγμή της εξαγωγής από τη βάση δεδομένων από το δίκτυο e2C). Σημείωση: Ο αριθμός των ατόμων που αποχώρησαν από το πρόγραμμα την πρώτη εβδομάδα πριν από την υπογραφή της σύμβασης εργασίας είναι 600. Υπάρχουν 1.400 κατά τη διάρκεια της πέμπτης εβδομάδας. Ο χρόνος που αφιερώνεται στην πρακτική άσκηση την πέμπτη εβδομάδα, ανεξάρτητα από το αν αποχωρούν από το πρόγραμμα ή όχι, είναι 17,4%.

Μεγάλο είναι και το ποσοστό όσων εγκαταλείπουν τα γαλλικά E2C ανάμεσα στην τρίτη και έκτη εβδομάδα. Από τον συνολικό αριθμό όσων δε συνεχίζουν, το 44% είναι από αυτό το χρονικό πλαίσιο. Οι λόγοι είναι αρκετοί και πολλές φορές σε συνδυασμό:

- Αρνητική υποδοχή από την εταιρεία.
- Δυσκολία ή και αδυναμία εύρεσης εταιρείας.
- Ο ρυθμός εργασίας στην εταιρεία, τον οποίο δεν μπορούν να ακολουθήσουν.

Ανάμεσα στην 6η και την 7η εβδομάδα το ποσοστό εγκατάλειψης μειώνεται, ενώ στο αμέσως επόμενο στάδιο η κατάσταση σταθεροποιείται. Κι αυτό γιατί έχουν απομείνει όσοι ανταποκρίθηκαν στις απαιτήσεις της πρακτικής άσκησης και θεωρητικά έχουν την ικανότητα να ανταποκριθούν στα εκπαιδευτικά (E2C) και επαγγελματικά (εταιρεία συνεργαζόμενη με E2C) πρότυπα που έχει θέσει το πρόγραμμα. Στο τρίτο στάδιο της περιόδου ένταξης, το ποσοστό που εγκαταλείπει τα E2C είναι 25,8%. Οι λόγοι εγκατάλειψης σε αυτή τη φάση δε σχετίζονται ούτε με την ακαδημαϊκή φύση του προγράμματος στο κέντρο ούτε με τις απαιτήσεις της πρακτικής άσκησης που προσομοιάζει σε κανονικές συνθήκες εργασίες. Είναι πιο σοβαροί λόγοι και προκύπτουν από παράγοντες εκτός προγράμματος (Perez et al., 2024). Στο παρακάτω γράφημα φαίνεται η εγκατάλειψη ανά μήνα κατά την περίοδο ένταξης:

Γράφημα 3. Αριθμός ατόμων που εγκατέλειψαν το πρόγραμμα κατά την περίοδο ένταξης (πρώτες 9 εβδομάδες) και χρόνος που αφιερώθηκε στην πρακτική άσκηση (% και τυπική απόκλιση)

Πηγή: «Le dispositif des écoles de la deuxième chance: évaluation et analyses d'actions pédagogiques novatrices en faveur des jeunes sans qualification» (Pérez et al., 2024, p. 28)

Πεδίο εφαρμογής: Όλα τα άτομα που εντάχθηκαν μεταξύ 2016 και 2019 και τα οποία αποχώρησαν από το πρόγραμμα (ολοκλήρωσαν το πρόγραμμά τους κατά τη στιγμή της εξαγωγής από τη βάση δεδομένων από το δίκτυο E2C). Σημείωση: Ο αριθμός των ατόμων που αποχώρησαν την πρώτη εβδομάδα πριν από την υπογραφή της σύμβασης εργασίας είναι 600. Υπάρχουν 1.400 κατά τη διάρκεια της πέμπτης εβδομάδας. Ο χρόνος που αφιερώθηκε στην πρακτική άσκηση την πέμπτη εβδομάδα, ανεξάρτητα από το αν αποχώρησαν από το πρόγραμμα ή όχι, είναι 17,4%.

Η περίοδος ένταξης έχει σχεδιαστεί ειδικά για να προσαρμοστούν οι προσδοκίες των εμπλεκομένων στο πρόγραμμα (εκπαιδευτών, εκπαιδευόμενων, CME εταιρείας). Αποτελεί δοκιμαστική περίοδο για τον τρόπο εργασίας στο γαλλικό ΣΔΕ (περίοδος προσομοίωσης). Μέσα από τις δραστηριότητες της περιόδου αυτής θα είναι σε θέση οι εκπαιδευτές να αξιολογήσουν τη δυνατότητα του εκπαιδευόμενου να:

- ανταποκριθεί στις παιδαγωγικές απαιτήσεις του προγράμματος (αξιολόγηση δέσμευσης στην ακαδημαϊκή μορφή του E2C),
- είναι αποτελεσματικός και αποδοτικός σε μελλοντικά περιβάλλοντα εργασίας (αξιολόγηση αποτελεσματικότητας και αποδοτικότητας).

Στο τέλος, εφόσον διαπιστωθεί η δέσμευση του υποψήφιου στα πρότυπα του προγράμματος, υπογράφεται η σύμβαση, με την οποία ο ασκούμενος επικυρώνει τη δέσμευσή του και τον σεβασμό του στο πρόγραμμα των γαλλικών ΣΔΕ. Οι Pérez et al. (2024) στο «Le dispositif des écoles de la deuxième chance: évaluation et analyses d'actions pédagogiques novatrices en faveur des jeunes sans qualification» δίνουν ένα διαφωτιστικό παράδειγμα για τους λόγους που ένα E2C απορρίπτει έναν υποψήφιο ασκούμενο και η βασική προϋπόθεση για την αποδοχή ή την απόρριψη είναι ο σεβασμός των προτύπων που θέτει το πρόγραμμα. Στην «Απολογιστική Έκθεση» ενός γαλλικού Σχολείου Δεύτερης Ευκαιρίας (E2C) σχετικά με μια απόρριψη, ο συντάκτης αναφέρεται ξεκάθαρα στην αρνητική συνήθεια του υποψήφιου ασκούμενου να αργεί συστηματικά. Και αυτή δεν ήταν η μόνη αιτία. Η σημαντικότερη αιτία θεωρείται από τους υπεύθυνους του προγράμματος η άρνηση του να αναλάβει έναν υπεύθυνο ρόλο και να αναγνωρίσει τον εαυτό του μέσα σε αυτόν, απορρίπτοντας την προηγούμενη αρνητική συμπεριφορά του. Μάλιστα, ακόμα και τη μέρα που θα του ανακοίνωναν την απόφαση της Επιτροπής και τον λόγο, ο υποψήφιος άργησε πάλι και όταν του το επισήμαναν, αυτός απλά είπε ότι δεν ξύπνησε. Η Επιτροπή διέκρινε την ανικανότητά του να προσαρμοστεί στις συνθήκες εργασίας και να επιδείξει την πειθαρχία που αυτές απαιτούν. Δε θεώρησε τον συγκεκριμένο υποψήφιο ανοικτό σε βελτίωση συμπεριφοράς ούτε υπεύθυνο εταίρο για σύναψη συμφωνίας και εργασιακής σχέσης με τους επαγγελματίες του προγράμματος. Επίσης, δε διέκρινε την ικανότητα να ακούει, με την έννοια της αποδοχής μιας κριτικής που του ασκείται, αποδοχή η οποία δυνητικά αποτελεί εγγύηση αλλαγής, καθώς οδηγεί σε αλλαγή προς το καλύτερο μιας αρνητικής συμπεριφοράς.

Με άλλα λόγια η περίοδος ένταξης προετοιμάζει και οδηγεί τους υποψήφιους σε υπαγωγή στους παιδαγωγικούς και εργασιακούς κανόνες. Επιπλέον, εξαλείφει τις παρεκκλίσεις από αυτούς τους κανόνες. Δίνεται μία δίκαιη και ξεκάθαρη ευκαιρία επιλογής σε κάθε υποψήφιο να τους αποδεχθεί (και να υπογράψει τη σύμβαση) ή να τους απορρίψει (χωρίς να ερωτηθεί για τους λόγους) και να αποχωρήσει. Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι η Περιφέρεια και όλοι οι χρηματοδότες επιβάλλουν – προκειμένου να συνεχιστεί η χρηματοδότηση- ορισμένα λογιστικά και στατιστικά πρότυπα. Αυτό δυνητικά θα προσανατόλιζε τους επαγγελματίες του σχολείου σε ένα κοινό – στόχο που θα εξασφάλιζε τις απαιτούμενες θετικές εξόδους και ως εκ τούτου τη συνέχιση της χρηματοδότησης. Οι επιλογές, όμως, που γίνονται κατά την περίοδο ένταξης, δεν πραγματοποιούνται, για να επιτευχθούν οι ποσοστιαίοι στόχοι (μετρήσιμοι δείκτες θετικής εξόδου). Αυτό στο οποίο δίνεται προτεραιότητα είναι η απόδοση ευκαιριών σε όποιον είναι ανοικτός να σεβαστεί τα πρότυπα (εκπαιδευτικά και εργασιακά) που θέτει το πρόγραμμα. Αυτό φυσικά δε σημαίνει ότι αγνοούν τις

αναμενόμενες θετικές εξόδους. Σέβονται τα λογιστικά και στατιστικά standards, αλλά κρατούν τη δέουσα ηθική απόσταση από αυτά (ο.π.).

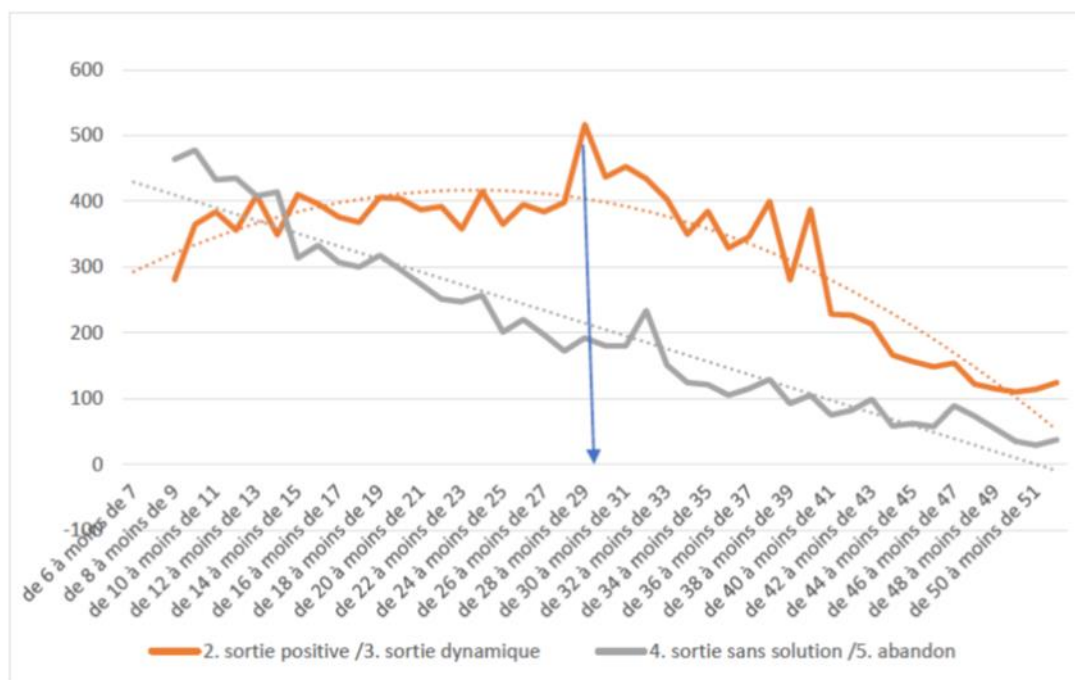
5. Τύποι Εξόδου από το Πρόγραμμα των E2C

Η έξοδος από το πρόγραμμα των E2C περιλαμβάνει τρεις διαφορετικές μορφές: 1) θετικές, 2) δυναμικές, 3) έξοδοι χωρίς λύση (αρνητικές).

- **Θετικές** θεωρούνται όσες οδηγούν σε απόκτηση προσόντων ή διπλώματος, σε συμβάσεις εργασίας-μελέτης, σε σύμβαση εργασίας (μόνιμη ή ορισμένου χρόνου-από δύο μήνες και πάνω), σε startups και σε επιδοτούμενες συμβάσεις εργασίας. Οι θετικές έξοδοι αυξάνονται στατιστικά όσο αυξάνονται οι βδομάδες παραμονής στο πρόγραμμα.

- **Δυναμικές** θεωρούνται οι έξοδοι που οδηγούν σε συμβάσεις ορισμένου χρόνου κάτω των δύο (2) μηνών, σε «αναπροσανατολισμό σε συγκεκριμένες δομές ένταξης», σε κοινωνική εργασία και σε πρόσβαση σε προ-επιμορφωτική εκπαίδευση. Κι αυτές οι έξοδοι αυξάνονται στατιστικά όσο αυξάνονται οι εβδομάδες παραμονής στο πρόγραμμα.

- **Έξοδοι χωρίς λύσεις**, οι οποίες αναφέρονται σε περιπτώσεις αποχώρησης χωρίς ένταξη σε περιβάλλον εργασίας ή υπογραφή οποιουδήποτε είδους σύμβασης. Επίσης, αφορούν όσους εγκαταλείπουν το πρόγραμμα κατά τη διάρκειά του ή αποκλείονται από αυτό κατά τη διάρκειά του. Οι έξοδοι αυτές είναι αντιστρόφως ανάλογες με τους μήνες παραμονής στο πρόγραμμα (μειώνονται σε σταθερή βάση όσο αυξάνονται οι μήνες παραμονής. Υπάρχει ένα υψηλό ποσοστό εγκαταλείψεων ανάμεσα στον 2ο και 7ο μήνα, στο τέλος του 7ου μέχρι το τέλος του 9ου κορυφώνεται και στη συνέχεια μειώνεται δραματικά.

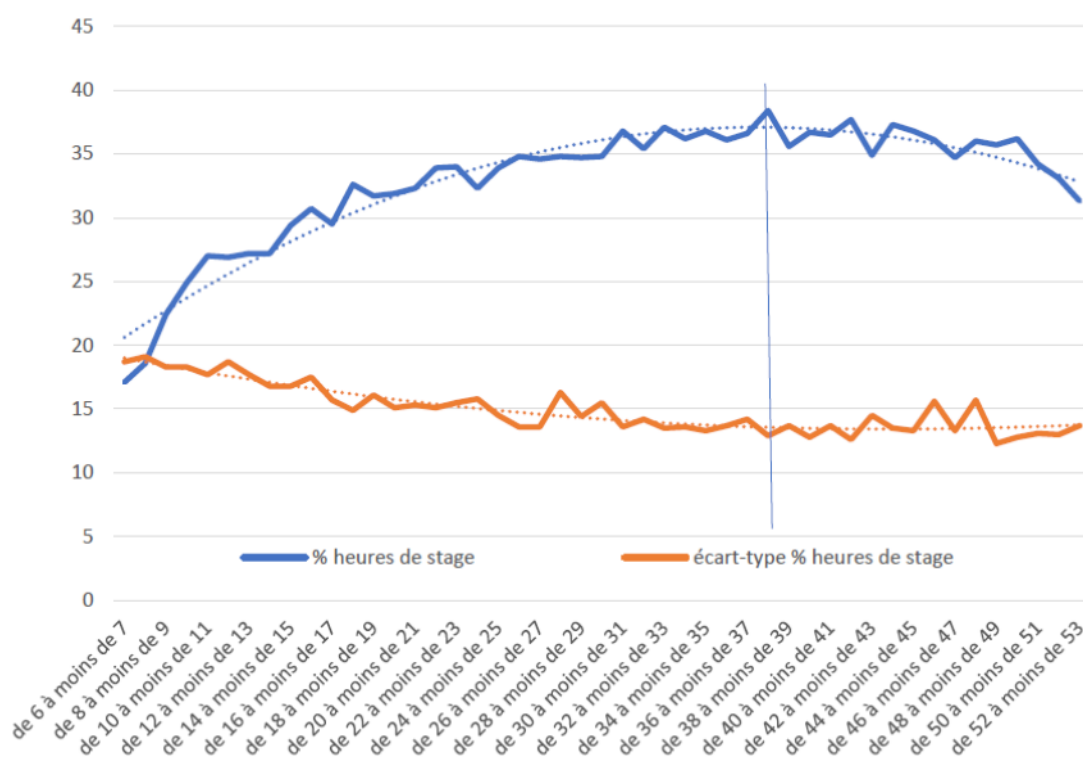
Γράφημα 4. Αριθμός εξόδων ανά τύπο και ανά εβδομάδα εξόδου από το πρόγραμμα

Πληθυσμός: Εκπαιδευόμενοι γαλλικών Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας. Ομάδες από το 2016 έως το 2018 που έχουν ολοκληρώσει το πρόγραμμα (εξαιρείται ο πληθυσμός 2019-2020)

Πηγή: «Le dispositif des écoles de la deuxième chance: évaluation et analyses d'actions pédagogiques novatrices en faveur des jeunes sans qualification» (Pérez et al., 2024, p. 31)

6. Εύρος Πρακτικής Άσκησης

Οι ασκούμενοι παρακολουθούν το πρόγραμμα των E2C για ένα χρονικό διάστημα πέντε (5) μηνών κατά μέσο όρο. Πολλοί από αυτούς καλούνται να υπερβούν τον μέσο αυτό χρόνο του πενταμήνου και να παρακολουθήσουν το πρόγραμμα «ώθησης». Στη φάση αυτή δεν έχουν πια δραστηριότητες στο σχολείο (κέντρο). Με δεδομένο ότι η μέγιστη διάρκεια του προγράμματος είναι από επτά (7) έως εννιά (9) μήνες, όσο οι ασκούμενοι προχωρούν προς τον 8ο μήνα, οι ώρες της πρακτικής άσκησης αυξάνονται. Τα πρότυπα που τους προετοιμάζουν για την έξοδο γίνονται πιο έντονα κι ομοιόμορφα. Η δέσμευσή τους για τήρηση προθεσμιών είναι υψηλή και οι διαφορές όσον αφορά την πρόσβαση στην πρακτική άσκηση είναι κατά το δυνατόν μετριασμένες. Μετά τον 8ο μήνα οι ώρες αυτές μειώνονται, ενώ η εργασία εξατομικεύεται. Ο λόγος είναι προφανής: ο πληθυσμός που παραμένει στο πρόγραμμα βιώνει περίπλοκες καταστάσεις και αντιμετωπίζει δύσκολα ζητήματα και κατ' αυτόν τον τρόπο η πρόσβαση στην πρακτική άσκηση καθίσταται δύσκολη (ο.π.) Στο παρακάτω γράφημα καταγράφεται η ανοδική τάση (και η καθοδική μετά τον 8ο μήνα) του χρόνου που αφιερώνεται στην πρακτική άσκηση ανά εβδομάδα (σε ποσοστό επί τοις % και τυπική απόκλιση).

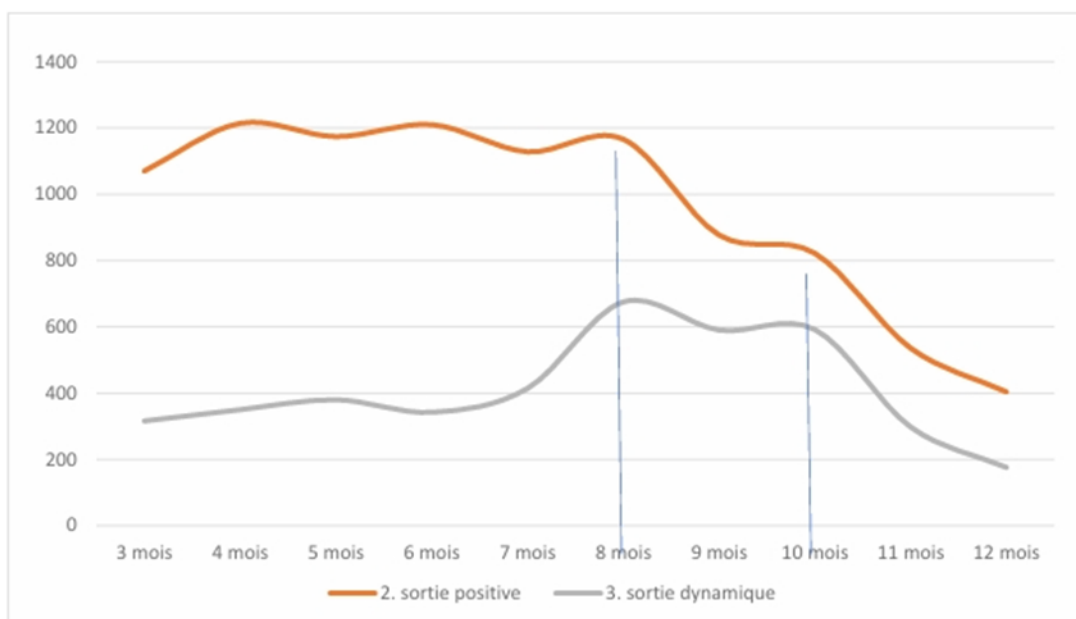
Γράφημα 5. Χρόνος που αφιερώνεται στην πρακτική άσκηση (% και τυπική απόκλιση)

Πληθυσμός: Ασκούμενοι σε πρακτική άσκηση στα Ε2C. Ομάδες από το 2016 έως το 2018 που ολοκλήρωσαν το πρόγραμμά τους (εξαιρείται ο πληθυσμός 2019-2020).

Σημείωση: Τα άτομα που αποχώρησαν την 38η εβδομάδα (9,5 μήνες) πέρασαν το 38,4% του προγράμματός τους σε πρακτική άσκηση

Πηγή: «*Le dispositif des écoles de la deuxième chance: évaluation et analyses d'actions pédagogiques novatrices en faveur des jeunes sans qualification*» (Pérez et al., 2024, p. 33)

Όσο οι ασκούμενοι πλησιάζουν προς την έξοδο, ένα μέρος αυτών αντιμετωπίζει περισσότερες δυσκολίες ως προς την κατάρτιση ή την εύρεση εργασίας. Γι' αυτό και οι επαγγελματίες του προγράμματος καλούνται να προσαρμόσουν την υποστήριξή τους, προκειμένου να τους κρατήσουν όσο γίνεται περισσότερο. Και με τη σύμπραξη του CME (υπεύθυνου εταιρικών σχέσεων) οι ασκούμενοι αφιερώνονται απερίσπαστοι στην αναζήτηση και την εύρεση πρακτικής άσκησης συναφούς με τα ενδιαφέροντά τους, προκειμένου να επιτύχουν την ένταξή τους στην αγορά εργασίας. Σύμφωνα με έρευνες, στο πρόγραμμα «ώθησης» ή «ενίσχυσης» (parcours «boost») ενυπάρχουν δύο κατηγορίες ασκουμένων: α) οι ασκούμενοι που έχουν αποφασίσει την επαγγελματική σταδιοδρομία που επιθυμούν, η οποία έχει «επικυρωθεί» από το σχολείο με ανάλογες διδασκαλίες και β) οι ασκούμενοι, για του οποίους υπάρχει φόβος απώλειας κινήτρου. Σε αυτήν την περίπτωση, η αιτία είναι είτε η «υπερβολική κόπωση» λόγω της επαναλαμβανόμενης παρακολούθησης των ίδιων εργαστηρίων (Perez et al., 2024) ή η δυσαρέσκειά τους για την έλλειψη ελέγχου του προσωπικού χρόνου που αφιερώνουν στην κοινωνικοποίηση. Σε αυτήν την κατηγορία (φόβος για απώλεια κινήτρου) άλλοι ασκούμενοι είναι πιο ενεργητικοί (οι ίδιοι οι εκπαιδευτές τους αποκαλούν «δυναμικούς» ή «προωθητικούς») και άλλοι λιγότερο έως ελάχιστα ενεργητικοί (αυτοί αποκαλούνται «αργοί»). Οι υπεύθυνοι τόσο του Ε2C όσο και των εταιρικών σχέσεων (CME) φροντίζουν να αναμινγνούν τους «προωθητικούς» με τους «αργούς», καθώς ελπίζουν ότι οι πρώτοι θα αποτελέσουν πηγή έμπνευσης για τους δεύτερους. Στο παρακάτω γράφημα καταδεικνύεται η σχέση «θετικών»/«δυναμικών» εξόδων και διάρκειας προγράμματος.

Γράφημα 6. Αριθμός «θετικών» και «δυναμικών» εξόδων, ανάλογα με τη διάρκεια του προγράμματος

Πληθυσμός: Εκπαιδευόμενοι E2C. Ομάδες 2016 έως 2018 που έχουν ολοκληρώσει το μάθημά τους (εξαιρείται ο πληθυσμός 2019-2020)

Πηγή: «Le dispositif des écoles de la deuxième chance: évaluation et analyses d'actions pédagogiques novatrices en faveur des jeunes sans qualification» (Perez et al., 2024, p. 35)

7. Η Σχέση E2C και Ασκούμενων μετά την Έξοδο από το Πρόγραμμα

Όταν ολοκληρώνεται το πρόγραμμα των ασκούμενων, το E2C δεν αποκόπτει τους δεσμούς του με αυτούς. Αντίθετα, επιδιώκει επαφή για ένα έτος μετά το πέρας του προγράμματος. Ανά τρίμηνο ένας υπάλληλος από το προσωπικό υποστήριξης του E2C είναι σε επικοινωνία με κάθε ασκούμενο, προκειμένου να ενημερωθεί για την πρόοδό του και να του παράσχει επαγγελματικές συμβουλές -αν κριθεί χρήσιμο. Γενικά, όσοι παρέμειναν στο πρόγραμμα πέρα από τους τέσσερις (4) μήνες, πολύ σπάνια διέκοψαν κάθε επαφή με το σχολείο. Κατά κανόνα, επιθυμούν τη διατήρηση δεσμών με το σχολείο, καθώς έχουν διαμορφώσει σχέσεις μέσω της συνεργασίας με εκπαιδευτές και CME. Και όσο μεγαλύτερος είναι ο χρόνος παραμονής στο πρόγραμμα, τόσο μεγαλύτερη είναι η σύνδεσή τους με το σχολείο. Αυτή η σύνδεση - πέρα από ψυχολογικούς μηχανισμούς- εδράζεται και στην πεποίθησή ότι το σχολείο αυτό αποτελεί τον ενδιάμεσο κρίκο ή το εφελτήριο για την εύρεση εργασίας μέσω της πρακτικής άσκησης.

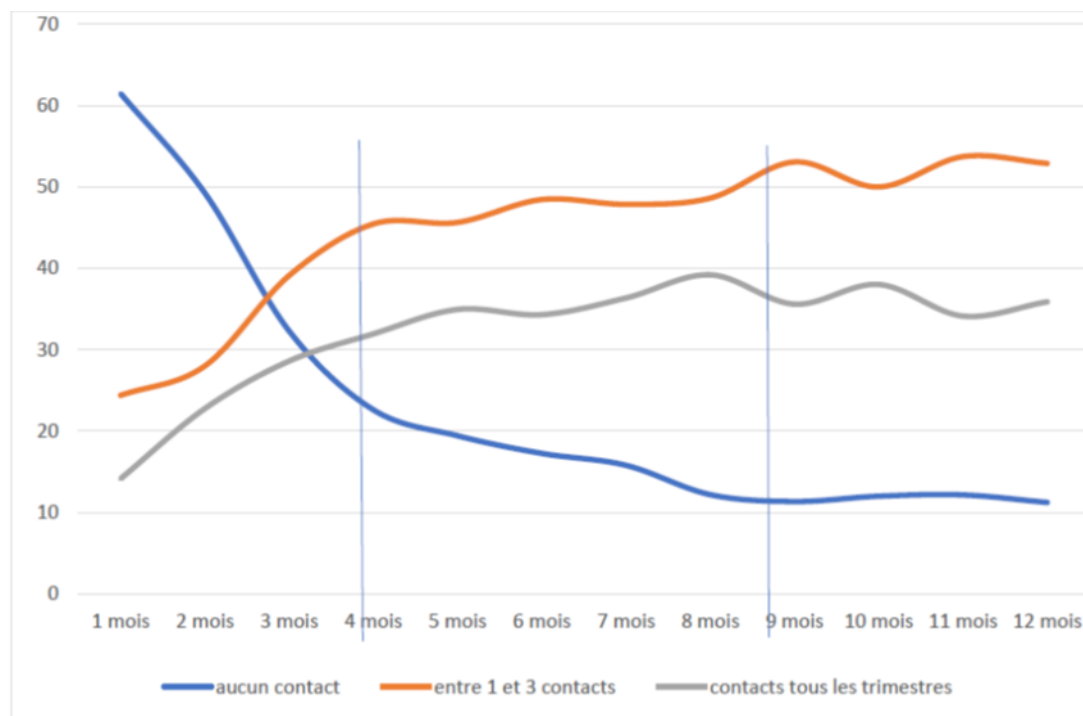
Όσον αφορά τον βαθμό αφοσίωσης στο σχολείο, διακρίνουμε τρεις τύπους ασκούμενων:

-Τους ασκούμενους που έχουν εγκαταλείψει το πρόγραμμα κατά την περίοδο ένταξής τους και η πρόωγη έξοδός τους από το πρόγραμμα είναι χωρίς λύσεις. Σχεδόν ένας στους τέσσερις από αυτούς δε διατηρεί επαφές με το σχολείο (22,6%).

-Τους ασκούμενους που έχουν δυναμική έξοδο, από τους οποίους μόνο το 12,2% δε διατηρεί επαφή με το E2C.

-Τους ασκούμενους που είχαν θετική έξοδο, από τους οποίους μόνο το 8,9% δε δέχεται να παράσχει πληροφορίες για την κατάστασή του μετά την αποχώρησή του.

Τα παραπάνω αποτυπώνονται στο γράφημα 7: ο βαθμός αφομοίωσης αλλάζει ανάλογα με τον τύπο εξόδου και αυξάνεται όσο αυξάνεται η διάρκεια της παραμονής στο πρόγραμμα (Perez et al., 2024).

Γράφημα 7. Βαθμός αφοσίωσης ανάλογα με τη διάρκεια του προγράμματος

Πληθυσμός: εκπαιδευόμενοι των E2C. Ομάδες από το 2016 έως το 2018 που έχουν ολοκληρώσει το πρόγραμμά τους (εξαιρείται ο πληθυσμός 2019-2020)

Πηγή: «Le dispositif des écoles de la deuxième chance: évaluation et analyses d'actions pédagogiques novatrices en faveur des jeunes sans qualification» (Perez et al., 2024, p. 38)

8. Γενικά Χαρακτηριστικά των Γαλλικών ΣΔΕ που συμβάλλουν στη Θετική Έξοδο όσων Έχουν Ανάγκη μια Δεύτερη Ευκαιρία

Τα γαλλικά ΣΔΕ (E2C) εναρμονίζονται με τις εξαγγελίες των εμπνευστών του προγράμματος των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας (αυτό συμβαίνει με ηλικιακό όριο νέων τα 25 έτη), γιατί διακρίνονται για τα εξής χαρακτηριστικά:

- προσφέρουν διά βίου μάθηση και δεύτερη ευκαιρία με μια εναλλακτική μορφή εκπαίδευσης σε νέους που χρειάζονται μια δεύτερη ευκαιρία, επειδή εγκατέλειψαν πρόωρα το εκπαιδευτικό σύστημα (Meo & Tarabini, 2020).

- Παρέχουν πρόσβαση για κοινωνικά ευάλωτες ομάδες και νέους χωρίς προσόντα και χωρίς απολυτήριο ή πιστοποιήσεις, κυρίως άνεργους ή ευάλωτους κοινωνικά.
- Αναπτύσσουν βασικές και ψηφιακές δεξιότητες (γλώσσα, μαθηματικά, υπολογιστές) μαζί με κατάρτιση, που στοχεύει στην απασχόληση, δίνοντας έμφαση και στη μαθητεία/πρακτική, καλύπτοντας την ανάγκη των νέων για ευρύ φάσμα δεξιοτήτων.
- Διαθέτουν ευελιξία στην εκπαίδευση & προσαρμοσμένα στις ανάγκες των νέων μονοπάτια μάθησης. Κάθε εκπαιδευόμενος έχει εξατομικευμένο πρόγραμμα, με ευέλικτη δομή (όχι τυποποιημένο).
- Συνδέουν την εκπαίδευση/κατάρτιση με την αγορά εργασίας (μαθητεία, stages, επαγγελματική ένταξη) και ενσωματώνουν πρακτική άσκηση, επαφή με εργοδότες είτε μέσω της πρακτικής είτε μετά το πέρας τους προγράμματος.
- Χρησιμοποιούν καινοτόμες και μη παραδοσιακές μεθόδους διδασκαλίας και καινοτόμες εκπαιδευτικές προσεγγίσεις.

Επίσης, η λειτουργία τους βασίζεται σε θεωρητικές προσεγγίσεις κορυφαίων θεωρητικών της εκπαίδευσης ενηλίκων. Με βάση όσα παρατήρησα *in situ* σε μάθημα στο ΣΔΕ Μασσαλίας και όσα συζήτησα με εκπαιδευτές σε όλη τη διάρκεια των επισκέψεών μου (τα οποία επιβεβαιώνονται από τη βιβλιογραφία):

- ο ορθολογικός διάλογος δεν είναι απλά μια ενεργητική εκπαιδευτική τεχνική για τον εκπαιδευτή των E2C, αλλά θεωρείται βασική παραδοχή του έργου του. Για αυτό και συνειδητή πρόθεσή του είναι να διαμορφώσει τις κατάλληλες προϋποθέσεις για τη διεξαγωγή του, αυτές που ο Mezirow χαρακτήρισε «ιδανικές συνθήκες διαλόγου» (Mezirow, 2007): ύπαρξη συναισθηματικής ταύτισης, ανοικτό πνεύμα, επιδεξιότητα στη διαχείριση σχέσεων (κοινωνικών και διαπροσωπικών), ενσυναίσθηση, αναζήτηση σημείων συμφωνίας. Ταυτόχρονα, ο ρόλος του είναι υποστηρικτικός, καθώς δεν προσπαθούν να επιβάλλουν τις απόψεις τους. Ο κριτικός στοχασμός³ ήταν επίσης εμφανής στις βασικές δεξιότητες. Σε κάποιο μάθημα που παρακολούθησα (Μαθηματικά), κλήθηκαν να σκεφτούν και να κρίνουν πώς θα κλείσουν το πιο συμφέρον οικονομικά εισιτήριο για μια πόλη του εξωτερικού (τιμής ένεκεν, ήταν η Αθήνα). Ακολούθως, περιέγραψαν τα βήματα που ακολούθησαν, για να αντεπεξέλθουν σε ένα ταξίδι χαμηλού μπάτζετ, υπολογίζοντας με ακρίβεια κάθε κόστος μέσω χρήσης ίντερνετ (σύνδεση με αεροπορικές εταιρείες και με ξενοδοχεία). Όμως, δεν ήταν ιδιαίτερα εμφανής στα μαθήματα κατάρτισης.
- Υπάρχει ενεργητική συμμετοχή στην εκπαιδευτική διαδικασία, η οποία οδηγεί μεσοπρόθεσμα στην χειραφέτηση και την αυτονομία (*autonomy*) των εκπαιδευομένων, βασικά ζητούμενα στα γαλλικά E2C. Η χειραφέτηση των εκπαιδευομένων αποτελούσε κυρίαρχο ζήτημα τριών κορυφαίων θεωρητικών της εκπαίδευσης ενηλίκων του Mezirow, του Freire και του Jarvis (Κόκκος, 2005).

³ Ο κριτικός στοχασμός και ο ορθολογικός διάλογος αποτελούν τις «συνεργαζόμενες συνιστώσες» της Μετασχηματίζουσας Μάθησης του Mezirow.

- Επίσης, στα γαλλικά E2C είναι ευδιάκριτες οι «τρεις διαστάσεις της μάθησης»⁴ του Illeris: το περιεχόμενο, η «υποκίνηση» και το περιβάλλον (Illeris 2016). Το περιεχόμενο αφορά το αντικείμενο της μάθησης, όλες, δηλαδή, τις γνώσεις, τις δεξιότητες και τις στάσεις/αξίες που αποκτώνται μέσω της μαθησιακής διεργασίας. Η «υποκίνηση» αφορά το ενδιαφέρον, το κίνητρο και την εμπλοκή των εκπαιδευομένων (κυρίως συναισθηματική, η οποία συνεπάγεται και τη δέσμευσή του). Το περιβάλλον αναφέρεται στον εκπαιδευτικό οργανισμό και το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο, με το οποίο υπάρχει διάδραση μέσω της εξωστρέφειας του E2C και της συνεργασίας με τον τοπικό επιχειρηματικό κλάδο.

Με βάση τα παραπάνω, τα E2C σε πολύ μεγάλο βαθμό ανταποκρίνονται στις θεωρητικές προσεγγίσεις των πρωτεργατών της εκπαίδευσης ενηλίκων και πραγματώνουν το όραμα και τα ιδεώδη που διατυπώθηκαν στη Λευκή Βίβλο για εκπαίδευση και κατάρτιση στην Ευρώπη. Και όσο υποστηρίζονται σωστά (είναι σχετικά μεγάλη η εξάρτησή τους από ιδιωτικούς φορείς), κάνουν πραγματικότητα το «όνειρο» της κοινωνίας της μάθησης και της δεύτερης ευκαιρίας για τους νέους.

9. Αναφορά στην Ελληνική Πραγματικότητα

Σε γενικές γραμμές, τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας στην Ελλάδα έχουν προσαρμόσει το Πρόγραμμα Σπουδών τους στις αρχές εκπαίδευσης ενηλίκων. Αυτό είναι εμφανές από το περιεχόμενο του συγκεντρωτικού τόμου «Πρόγραμμα Σπουδών για τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας». Τόσο στην πρώτη όσο και στην δεύτερη έκδοση τίθενται οι στέρεες βάσεις του οικοδομήματος των σχολείων αυτών μέσα από τη θεώρηση των κορυφαίων θεωρητικών πάνω στην εκπαίδευση ενηλίκων και τη Διά Βίου Μάθηση. Οι αναφορές του προηγούμενου κεφαλαίου του παρόντος άρθρου (κεφ. 8) σχετικά με την εναρμόνιση των γαλλικών ΣΔΕ με τις θεωρίες της εκπαίδευσης ενηλίκων ισχύουν σε μεγάλο βαθμό και στα ΣΔΕ της χώρας. Η συμμετοχή στις διεργασίες της ΠΕΔΙΣΔΕ⁵ δίνει την ευκαιρία -ειδικά στους διευθυντές των ΣΔΕ- να διαπιστώσουμε ιδίοις όμμασι τον βαθμό εναρμόνισης των σχολείων μας με τις αρχές και τις θεωρίες εκπαίδευσης ενηλίκων.

Ειδικότερα, σε σύγκριση με τη Γαλλία, τα ελληνικά ΣΔΕ κινούνται σε ένα σχετικά διαφορετικό μοτίβο εισαγωγής στο πρόγραμμα: η αίτηση ενός υποψήφιου ακολουθείται από μία συνέντευξη και αφού προσκομιστούν τα απαιτούμενα δικαιολογητικά (πλέον ζητείται μόνο το Απολυτήριο Δημοτικού και το ταυτοποιητικό έγγραφο, μαζί με την άδεια διαμονής για τους αλλοδαπούς), ο υποψήφιος θεωρείται εκπαιδευόμενος του ΣΔΕ (στα ελληνικά ΣΔΕ δεν υπάρχει ηλικιακός περιορισμός προς τα πάνω, ενώ το κατώτατο όριο είναι τα 18 έτη -17 και 9μήνες τον Σεπτέμβριο της χρονιάς εγγραφής). Δεν είναι, λοιπόν, απαραίτητη η τόσο αυστηρή τακτική στην επιλογή, ειδικά στον εντοπισμό κινήτρων, καθώς το κίνητρο των εκπαιδευομένων στα ελληνικά ΣΔΕ είναι πολύ μεγαλύτερο: απολυτήριο τίτλος ισότιμος του Γυμνασίου (Νόμος 2525/1997). Σε αντίθεση με τα γαλλικά ΣΔΕ, που παρέχουν μια βεβαίωση

⁴ Βλ. περισσότερα «τρεις διαστάσεις της μάθησης» στο εισαγωγικό σημείωμα του Αλ. Κόκκου στο βιβλίο του Knud Illeris “Ο τρόπος που μαθαίνουμε: Οι πολλαπλές διαστάσεις της μάθησης στην τυπική και άτυπη εκπαίδευση”.

⁵ Πανελλήνια Ένωση Διευθυντών Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας.

(ούτε καν πιστοποιητικό) και λειτουργούν συνήθως ως το εφαλτήριο για το επόμενο βήμα: παρακολούθηση πιο εξειδικευμένης κατάρτισης σε άλλον οργανισμό ή - ιδανικά- εύρεση εργασίας.

Όσον αφορά την έξοδο από το πρόγραμμα, ισχύουν και στην Ελλάδα οι περιορισμοί και οι δυσκολίες της ενήλικης ζωής των εκπαιδευόμενων. Αρκετοί δεν τα καταφέρνουν, κυρίως για λόγους προσωπικούς, οικογενειακούς και εργασιακούς. Αλλά ακόμα και μετά την επιτυχή έξοδο από το ελληνικό πρόγραμμα δεν ακολουθείται κάποια τακτική monitoring, αναφορικά με την εύρεση εργασίας από όσους έλαβαν απολυτήριο τίτλο. Η όποια επαφή εναπόκειται στη θέληση του εκπαιδευόμενου να περάσει από το σχολείο, για να δει σε κοινωνικό επίπεδο τους παλιούς εκπαιδευτές του.

Διαφορές εντοπίζονται και στους επαγγελματίες των ΣΔΕ (επιμόρφωση, επάρκεια, ρόλος). Ο Σύμβουλος Σταδιοδρομίας των ελληνικών ΣΔΕ είναι θέση σχετικά ανάλογη του CME (υπεύθυνου εργασιακών σχέσεων) των Ε2C, αλλά έχει με πιο χαλαρό ρόλο: βοηθά τον κάθε εκπαιδευόμενο στη συμπλήρωση βιογραφικού, ενημερώνει -αν γνωρίζει- για κάποιες θέσεις εργασίας, αλλά συνήθως δεν κανονίζει επισκέψεις με εκπαιδευόμενους, προκειμένου να δουν από κοντά επιχειρήσεις και τον τρόπο λειτουργίας τους. Δεν έχει οργανωμένο περιφερειακό δίκτυο διασύνδεσης και συνεργασίας με τον τοπικό επιχειρηματικό κλάδο, η δουλειά του στο σχολείο είναι απογευματινή (κατά κανόνα, η κύρια δουλειά του είναι πρωινή και εντελώς ξένη προς το αντικείμενο ενός Συμβούλου Σταδιοδρομίας) και για μία με τρεις μέρες τη βδομάδα (ανάλογα με τον αριθμό των τμημάτων του σχολείου, οπότε σε ένα «μικρό» ΣΔΕ έρχεται μόνο μια φορά την εβδομάδα). Έτσι, το σχολείο στερείται τη στενότερη επαφή με τον επιχειρηματικό κόσμο και τη σύνδεση με τους τοπικούς εργοδότες, γεγονός που μειώνει τις ευκαιρίες στην αγορά εργασίας.

Όσον αφορά τους εκπαιδευτές, πολλοί τοποθετούνται ως ωρομίσθιοι, χωρίς να έχουν την παραμικρή επιμόρφωση στις Αρχές Εκπαίδευσης Ενηλίκων και την Ανδραγωγική ούτε έχουν πιστοποίηση από τον ΕΟΠΠΕΠ. Έτσι, και με δεδομένη την προσέγγιση μόνο προς τις βασικές και ψηφιακές δεξιότητες (και όχι την κατάρτιση), σε αρκετές περιπτώσεις το μάθημα καταντά δασκαλοκεντρικό και μη ενεργητικό. Καταντά μια εκπαιδευτική διαδικασία, όπως αυτή που τους δυσκόλεψε και τους απέρριψε κάποια χρόνια πριν. Αυτές οι επιλογές είναι των ιθυνόντων στο Υπουργείο Παιδείας και με βάση αυτές καθορίζεται και η προσέγγιση που έχουν τα ελληνικά ΣΔΕ (βελτίωση βασικών και ψηφιακών δεξιοτήτων και όχι προσφορά κατάρτισης).

Σε ένα γενικότερο πλαίσιο, η προσέγγιση των ελληνικών ΣΔΕ εναρμονίζεται σε μεγάλο βαθμό με τα ευρωπαϊκά πρότυπα και τη Λευκή Βίβλο, αλλά όχι σε όλους τους άξονες ή τις αρχές της Λευκής Βίβλου. Παρέχουν Διά Βίου Μάθηση για όλους (δεύτερη ευκαιρία στους άνω των 18) και πρόσβαση σε άτομα ευάλωτων κοινωνικών ομάδων. Επίσης, αναπτύσσουν τις βασικές, τις ψηφιακές και τις κοινωνικές δεξιότητες των εκπαιδευομένων, ενώ διαθέτουν ευελιξία στη μάθηση (απουσία εξετάσεων, ατομική συμβουλευτική, project-based διδασκαλία). Επιπρόσθετα, εφαρμόζονται καινοτόμες μέθοδοι διδασκαλίας (βιωματική μάθηση, ομαδοσυνεργατική, εξατομικευμένη κατά το δυνατόν υποστήριξη, κτλ). Οι νέες τεχνολογίες και οι ΤΠΕ αξιοποιούνται, όμως οι υπολογιστές (ειδικά των συστεγαζόμενων σχολείων) είναι αρκετά παλιοί. Επίσης, όπως προαναφέρθηκε, η σύνδεση με την αγορά εργασίας είναι χαλαρή και περιορισμένη. Όσο για την ποιοτική

εκπαίδευση, τα τελευταία χρόνια δεν υπάρχουν ελλείψεις σε προσωπικό, πόρους και εγκαταστάσεις (αν και το προσωπικό συνήθως δεν είναι εξειδικευμένο). Επιπλέον, όσον αφορά την ενίσχυση της κινητικότητας και της συνεργασίας, πολλά ΣΔΕ συμμετέχουν σε προγράμματα Erasmus+, όμως οι συμμετοχές αφορούν κυρίως το εκπαιδευτικό προσωπικό και πολύ σπάνια τους εκπαιδευόμενους, καθώς οι τελευταίοι συνήθως δεν μπορούν ή δε θέλουν λόγω υποχρεώσεων (κυρίως όσοι έχουν οικογένεια ή/και δουλειά) και προκαταλήψεων (π.χ. οι Ρομά) να λάβουν μέρος στα ταξίδια προς το εξωτερικό. Ακόμα και όταν συμμετέχουν είναι λίγοι σε αριθμό.

10. Συμπεράσματα

Το référentiel των γαλλικών ΣΔΕ έχει οργανώσει τις δεξιότητες σε κατηγορίες, περιλαμβάνοντας τόσο τις βασικές και τις ψηφιακές όσο και τις soft skills, τις τεχνικές και τις μεταγνωστικές. Ταυτόχρονα, προσφέρονται φορητά portfolios, που συμβάλλουν στην αναγνώριση των δεξιοτήτων, όταν ο νέος θα στραφεί στην αγορά εργασίας (κάτι που δεν υπάρχει στην Ελλάδα). Αυτό καταδεικνύει στροφή των Ε2C κυρίως προς την προσφορά κατάρτισης και δευτερευόντως προς τις βασικές/ψηφιακές δεξιότητες (η στροφή αυτή επιβεβαιώνεται από τους υπευθύνους του «Δικτύου των Ε2C»).

Όσον αφορά τα ελληνικά ΣΔΕ, αυτά συμβάλλουν σημαντικά στην επιτυχή έξοδο από το πρόγραμμα. Υπάρχουν, όμως, πολλά περιθώρια βελτίωσης. Σε ένα πρώτο επίπεδο, είναι επιβεβλημένη η εκ των προτέρων επιμόρφωση όσων δηλώνουν για τη θέση ωρομίσθιου και μόνιμου αποσπασμένου εκπαιδευτή στα ΣΔΕ. Επιμόρφωση στις Αρχές Εκπαίδευσης Ενηλίκων και την Ανδραγωγική μέσω ΕΟΠΠΕΠ. Η επιμόρφωση αυτή θα πρέπει να είναι προαπαιτούμενο και όχι μοριοδοτούμενο προσόν. Επίσης, η μεταφορά στοιχείων του γαλλικού μοντέλου θα επιφέρει υψηλό όφελος. Βασικές βελτιωτικές παραμέτρους θα αποτελέσουν η δημιουργία περιφερειακών δικτύων συνεργασίας με επιχειρήσεις της τοπικής κοινωνίας και η ενδυνάμωση του ρόλου του Συμβούλου Σταδιοδρομίας. Έτσι, ο ρόλος του δε θα εξαντλείται στη σύνταξη βιογραφικών και την παρακολούθηση αγγελιών για δουλειές και εκδηλώσεις, αλλά μέσω της δικτύωσής του με τοπικές επιχειρήσεις θα μπορούσε να φέρει τους εκπαιδευόμενους πιο κοντά στην αγοράς εργασίας. Επιπρόσθετα, θα μπορούσε να αναλάβει και τη διαδικασία του monitoring, την παρακολούθηση, δηλαδή, του κάθε εκπαιδευόμενου για ένα έτος μετά το πέρας της φοίτησής του, σχετικά με την εύρεση εργασίας. Αυτή η διαδικασία μπορεί να προβλέπεται στα καθήκοντα του Συμβούλου Σταδιοδρομίας, αλλά δεν τηρείται ή τηρείται πολύ χαλαρά λόγω έλλειψης ελεγκτικού μηχανισμού και συχνής αλλαγής προσώπων στη θέση αυτή.

Σε ένα βαθύτερο επίπεδο αλλαγών, η προσέγγιση των ΣΔΕ θα μπορούσε να περιλάβει και την κατάρτιση. Έτσι, θα ήταν εναρμονισμένη με τα ευρωπαϊκά ΣΔΕ, των οποίων η βασική προσέγγισή τους είναι η προσφορά κατάρτισης. Αυτό σε ένα πρώτο στάδιο ίσως θα ήταν ανέφικτο για τα ελληνικά ΣΔΕ λόγω υλικοτεχνικών υποδομών και υψηλού κόστους των επαγγελματιών που θα παρείχαν την κατάρτιση. Θα ήταν εφικτό, όμως, να συνεργαστεί το κάθε ΣΔΕ με τα δημόσια ΣΑΕΚ (πρώην Ι.Ε.Κ.) της πόλης του και να καθιερώσει «ημέρες πρακτικής» (π.χ. κάθε Πέμπτη ή όποια άλλη μέρα της εβδομάδας). Ή ακόμα και να υπάρχει κάθε μήνα «εβδομάδα κατάρτισης», διαφορετική για κάθε Κύκλο, δηλαδή άλλη εβδομάδα για τον Α' Κύκλο (Α' Τάξη) και

άλλη για τον Β' Κύκλο (Β' Τάξη), κάτι που θα συνεπαγόταν πολύ μικρή μείωση των ωρών στους τρίωρους Γραμματισμούς. Στην περίπτωση που αποφαιζόταν η προσφορά κατάρτισης, θα μπορούσε να υπάρχει και ηλεκτρονικό portfolio (e-portfolio), στο οποίο θα ενυπήρχαν οι δεξιότητες και τα προσόντα που απέκτησε ο εκπαιδευόμενος μετά την κατάρτιση που παρακολούθησε.

Βέβαια, σε ένα γενικότερο πλαίσιο, η στροφή των ελληνικών ΣΔΕ προς την παροχή κατάρτισης είναι θέμα ιθυνόντων του ΥΠΑΙΘΑ και πολιτικής γενικά επιλογής. Η χορήγηση Απολυτηρίου ισότιμου με αυτό του Γυμνασίου λειτουργεί αντισταθμιστικά, με την έννοια ότι εφοδιάζει τους εκπαιδευόμενους των ελληνικών ΣΔΕ με ένα προσόν απαραίτητο πλέον στην ελληνική αγορά εργασίας. Τα γαλλικά ΣΔΕ (E2C) δεν προσφέρουν τέτοιο απολυτήριο τίτλο ούτε καν πιστοποίηση προσόντων, παρά μόνο μια βεβαίωση. Το E2C είναι απλά το εφελτήριο για εν επόμενο επίπεδο επιμόρφωσης ή -ιδανικά- για εύρεση εργασίας. Σε ό,τι αφορά πάντως την χορήγηση απολυτηρίου τίτλου, τα ελληνικά ΣΔΕ υπερέχουν. Και ένα δεύτερο σημείο υπεροχής μπορεί να θεωρηθεί το ότι δεν υπάρχει ανώτερο ηλικιακό όριο. Αυτό προσφέρει πραγματική δεύτερη ευκαιρία στους άνω των 25 στην Ελλάδα, η οποία δε δίνεται από τα E2C στη Γαλλία. Εκεί το ανώτερο ηλικιακό όριο είναι τα 25 έτη -σε εξαιρετικά σπάνιες περιπτώσεις τα 30 για τους δικαιούχους του επιδόματος κοινωνικής αλληλεγγύης (RSA). Τρίτο σημείο υπεροχής των ελληνικών ΣΔΕ είναι η απρόσκοπτη χρηματοδότηση: 75% από ευρωπαϊκά κονδύλια (τα οποία φτάνουν στα ΣΔΕ μέσω του ΥΠΑΙΘΑ) και 25% από το ελληνικό ταμείο. Τα γαλλικά E2C εξαρτώνται σε αρκετά μεγάλο βαθμό και από ιδιωτικά κεφάλαια, ενώ η δημόσια χρηματοδότηση είναι κατακερματισμένη (σε δήμο, νομό, περιφέρεια, κράτος) με ό,τι αυτό συνεπάγεται γραφειοκρατικά.

Οι παραπάνω μεταρρυθμιστικές προτάσεις θα μπορούσαν να δοκιμαστούν σε ένα πενταετές πιλοτικό πρόγραμμα (δηλαδή, για δύο συνεχόμενες «φουρνιές» εκπαιδευομένων, -με δεδομένο ότι η φοίτηση στα ΣΔΕ ολοκληρώνεται μετά από 2 έτη- συν ένα έτος monitoring και ανάλυσης των αποτελεσμάτων, όσον αφορά την εύρεση εργασίας. Σε αυτό το χρονικό πλαίσιο θα γινόταν η αξιολόγηση του προγράμματος και των τεσσάρων ετών με μικτές μεθόδους, δηλαδή μέτρηση και ανάλυση ποσοτικών δεικτών (δείκτες συμμετοχής, ολοκλήρωσης και επαγγελματικής ένταξης) και ποιοτικών (μέσω συνεντεύξεων και focus groups). Επιπλέον, σε ένα πλάνο δεκαετίας θα μπορούσαν να μελετηθούν τα μακροπρόθεσμα αποτελέσματα των παρεμβάσεων-μεταρρυθμίσεων μέσω της ποιοτικής ανάλυσης των tracer studies.

Με βάση τα παραπάνω, θα μπορούσε να πει κανείς ότι το ελληνικό μοντέλο των ΣΔΕ -παρά την αναμφισβήτητη υπεροχή του στα σημεία που προαναφέρθηκαν- μπορεί να ωφεληθεί από το αντίστοιχο γαλλικό. Ειδικά, η ισχυρότερη διασύνδεση των ΣΔΕ με τον τοπικό επιχειρηματικό κόσμο, θα αποφέρει υψηλό αναλογικό όφελος και σε συνδυασμό με την παροχή απολυτηρίου ισότιμου με αυτό του Γυμνασίου, θα μετατρέψει τα ελληνικά ΣΔΕ σε παρόχους πραγματικών δεύτερων ευκαιριών και θα δικαιώσει τους εμπνευστές τους.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Cedefop, (2022). *Second chance schools - France: Policy and practice*. Publications Office of the European Union.

Eurostat, (2023). Early leavers from education and training: Statistics explained. European Commission.

Illeris, K. (2016). *Ο τρόπος που μαθαίνουμε: Οι πολλαπλές διαστάσεις της μάθησης στην τυπική και άτυπη εκπαίδευση*. Μεταίχμιο.

Κόκκος, Α. (2005). *Εκπαίδευση ενηλίκων: Ανιχνεύοντας το πεδίο*. Μεταίχμιο.

Meo, A. & Tarabini, A. (2020). Teachers' identities in second chance schools: A comparative analysis of Buenos Aires and Barcelona. *Teaching and Teacher Education*, 88(2), 102963 <https://doi.org/10.1016/j.tate.2019.102963>.

Mezirow, J. και συνεργάτες (2007). *Η μετασχηματίζουσα μάθηση*. Μεταίχμιο.

Pérez, P., Joutard, X. & P. Sabuco, X. (2024). *Le dispositif des écoles de la deuxième chance: évaluation et analyses d'actions pédagogiques novatrices en faveur des jeunes sans qualification*. Aix Marseille Université.

Van de Velde, C. (2008). *Devenir adulte: Sociologie comparée de la jeunesse en Europe*. Presses Universitaires de France.

Zaffran, J. & Vollet J. (2018). «Donner et saisir sa «deuxième chance»: les formes élémentaires du quasi-marché de la formation des jeunes sans diplôme », *Formation emploi*, 143, pp. 57-78.